

22. Центральний державний історичний архів України у Києві. – Ф. 313, оп. 2, спр. 2880.
23. **Чабан М.** Мандрівка старим Кам'янським / М. Чабан. – Д., 2004.
24. **Lukawski Z.** Ludność polska w Rosii: 1863–1914 / Z. Lukawski. – Wrocław, 1978. – S. 148.

Надійшла до редколегії 17.04.2015

УДК 94:281.93](477.63)«1917/1919»

Є. О. Сніда

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ
РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ (1917–1919 рр.)**

Досліджено та проаналізовано зміни в адміністративно-територіальному устрої Російської православної церкви Катеринославської єпархії в 1917–1919 рр.

Ключові слова: адміністративно-територіальний устрій, православна церква, єпархія, духовна консисторія, благочиння, парафія.

Є. О. Сніда

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

**АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОЕ
УСТРОЙСТВО РОССИЙСКОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ
ЕКАТЕРИНОСЛАВСКОЙ ЕПАРХИИ (1917–1919 гг.)**

Исследованы и проанализированы изменения в административно-территориальном устройстве Российской православной церкви Екатеринославской епархии в 1917–1919 гг.

Ключевые слова: административно-территориальное устройство, православная церковь, епархия, духовная консистория, благочиние, приход.

Ye. O. Snida

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

**ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL DEVICE OF RUSSIAN
ORTHODOX CHURCH OF KATERINOSLAV DIOCESE (1917–1919)**

The article is devoted a management problem and administrative organization of the Russian Orthodox Church on Katerinoslav region in the

period of 1917–1919. An attempt to analyze basic principles and management principles is carried out of the Russian Orthodox Church of Katerinoslavskia diocese. Attention applies on the role of diocese spiritual consistory as a main executive branch. Activity of other organs of management and their cooperating with Ministry of Religion of the Ukrainian state is analyzed. The administrative-territorial device of church tested permanent changes. But revolutionary events which resulted in appearance of the new states compelled a church to adapt to the new social and political terms. Control system by a diocese is analyzed in the article, role of ruling bishop in this system. In this time in a diocese vikariatstva is created as an auxiliary body for a management Church life. Parish control system as initial level of church organization is probed. Attention applies on abolition of the elective beginning in dioceses and rudiments of noticeable tendencies to centralization of management. A question is separately examined about administrative-territorial changes after the congress of Stavropol of bishops on 1918 and transmission of the part of territories of Katerinoslavskia diocese to accrued Rostovskia diocese.

Key words: administrative-territorial structure, Orthodox Church, diocese, spiritual consistory, deanery, parish.

Історія Російської православної церкви (далі – РПЦ) завжди викликала інтерес серед дослідників. Для багатьох істориків предметом для вивчення були державно-церковні відносини, суспільне та економічне становище церкви. Натомість особливості адміністративно-територіального устрою РПЦ досліджувалися у загальному контексті вищеокреслених проблемних питань.

Актуальність даної розвідки, по-перше, полягає у тому, що вона виконана у руслі регіональної історії, що дає можливість тотального та всебічного вивчення об'єкта локального дослідження – РПЦ Катеринославської єпархії. По-друге, наукова цінність роботи посилюється вперше введеними до наукового обігу архівними матеріалами, що дозволяють відтворити якомога точнішу картину функціонування РПЦ єпархії в 1917–1919 рр. Ураховуючи те, що до нашого часу, в силу різних історичних обставин, зберігся достатньо обмежений масив документів з даної проблеми, проаналізовані у статті джерела є важливими з точки зору розуміння особливостей єпархіального адміністративно-територіального устрою та історії РПЦ. Іншим фактором, що підсилює актуальність, є відсутність спеціально присвячених наукових праць даній темі. До того ж, вивчення цієї проблематики має важливе значення з огляду на суспільну нині значущість історії православної церкви.

Зазначимо, що історіографічний доробок, присвячений даній темі, досить скупий. Деякі фактологічні відомості згадуються у загальному контексті висвітлення історії РПЦ України у працях Б. Андрусишина [1], В. Ульяновського [16]. Окремі аспекти функціонування РПЦ Катеринославської єпархії за доби Гетьманату Павла Скоро-

падського відображені у розвідці О. Ігнатуші [10]. Тож усе це дозволяє нам глибше дослідити та вивчити поставлену проблему. Відтак, мета статті полягає у дослідженні адміністративно-територіального устрою РПЦ Катеринославської єпархії в 1917–1919 рр.

Відлік історії Катеринославської єпархії традиційно ведеться від 9 вересня 1775 р., коли за наказом імператриці Катерини II було створено Слов'янську та Херсонську єпархію. Незабаром 2 листопада 1786 р. її перейменували на Катеринославську, а в 1797 р. архієрейську кафедру перенесли до губернського міста. За доби правління Павла I єпархія здобула назву Новоросійської, а кафедральним містом став Новомиргород. У 1803 р. єпархії знову повернули першоназву – Катеринославська. В цьому статусі вона залишалася до 1926 р., коли місто було перейменовано на Дніпропетровськ, а єпархія – на Дніпропетровську [12, с. 103–104].

Традиційно РПЦ поділялася на адміністративно-територіальні одиниці – єпархії. На початок 1917 р. на українських землях, що входили до складу Російської імперії, нараховувалося дев'ять єпархій: Київська, Харківська, Херсонська, Волинська, Подільська, Чернігівська, Полтавська, Таврійська та Катеринославська. Особливістю такого устрою церкви було те, що єпархіальні кордони не завжди співпадали з губернськими. Передусім, це репрезентативно простежується на прикладі Катеринославської єпархії, географія якої поширювалася на всю територію однойменної губернії, а також м. Ростов-на-Дону з областю Війська Донського та м. Нахичевань [8, арк. 4].

До початку 1917 р. адміністративно-територіальний устрій РПЦ не зазнавав серйозних змін. Але Лютнева революція 1917 р. та падіння царської влади стали своєрідними каталізаторами для проведення давно назрілих внутрішньоцерковних реформ. Передусім, передбачалося розпочати реформування парафій як початкової ланки церковної організації. Першим кроком у цьому напрямі стало ухвалення св. Синодом у Москві 17–21 червня 1917 р. «Тимчасового положення про православну парафію». Відповідно до цього документу детально визначалися структура та компетенція парафіяльних зборів та рад. Зокрема, передбачалося залучення віруючих до вирішення господарських справ, але за умови, що «необхідно чітко визначити цей рівень участі» [11, с. 243; 13, арк. 11].

Особливо актуальними питання реорганізації парафіяльного управління були для значних за територією та густонаселених єпархій, позаяк у них проживала значна кількість людей православного віросповідання. Так, станом на 1917 р. православних віруючих у Катеринославській єпархії налічувалось 2 207 204, з них – 1 098 860 чоловіків та 1 108 344 жінок. Усе ж православне населення України на цей

період становило 17 498 492 [17, арк. 22 зв.]. Таким чином, на частку Катеринославщини припадало 12, 6 % парафіян РПЦ.

Як зазначалося вище, низовий рівень адміністративно-територіального устрою був представлений парафіями. На початку 1917 р. у Катеринославській єпархії їх нараховувалося 630. На чолі кожної стояв священник або протоієрей. Їм підпорядковувався клір, до якого входили як священнослужителі, так і церковнослужителі. Усі вони обиралися та затверджувалися правлячим архієреєм.

Як правило, межі парафії поширювалися на віруючих одного населеного пункту. Утім, незважаючи на це, щільність парафіян у єпархії була однією з найвищих у Російській імперії. За цим показником Катеринославська єпархія посідала третє місце після В'ятської та Ставропольської єпархій – у середньому 2 925 осіб православного віросповідання. За даними російського дослідника М. Бабкіна, на Катеринославщині одна церква мала обслуговувати територію площею 85, 4 км². Середній же радіус парафії, у порівнянні з іншими єпархіями, був низьким і становив 5, 2 км [2, с. 489–491].

Незважаючи на значну щільність парафіян, кількість церков була низькою. У 1917 р. їх нараховувалося 759, з них парафіяльних та ружних – 619, домашніх та при державних установах – 56, одновірних – одна, приписних та ліквідованих – 63, цвинтарних – вісім, 11 соборних та одна монастирська. При цьому найбільше церков було зосереджено у Маріупольському повіті – 89, найменше – 56 у Слав'яносербську [17, арк. 22, 60]. Для порівняння: у Полтавській єпархії, яка була в декілька разів меншою за територіальним показником, було 1 311 церков.

На кінець 1919 р. кількість церков у єпархії зменшилася взагалі до 649, що, вочевидь, було пов'язано з руйнівними наслідками громадянської війни, що тривала на території колишньої Російської імперії подекуди аж до 1922 р. Натомість, штат служителів культу був вражаючим за своєю чисельністю: на дійсній службі перебувало 952 священника, 106 дияконів, 934 псаломщики, а за розписом ще 92 священника, 34 диякони та 91 псаломщик [17, арк. 4]. Тож мусимо констатувати, що церковна мережа Катеринославщини було досить слабкою, що, у свою чергу, породжувало певні труднощі у відносинах пастви зі служителями культу.

Поряд із церквами важливу духовну роль для православних віруючих відігравали монастирі та скити. У Катеринославській єпархії впродовж досліджуваного періоду їх нараховувалося 12, з них – п'ять чоловічих та сім жіночих. Вони підпорядковувалися безпосередньо єпархіальному архієрею. Саме зі складу чернецтва рекрутувалися представники вищої церковної ієрархії. Монастирі входили до спеціальних монастирських благочинній, яких в єпархії нараховувалося

два. Вони перебували під постійним контролем настоятеля та правлячого владики [17, арк. 66].

Значні за масштабами простори єпархії вимагали чіткої організації управління церковним життям. Церковне врядування до 1918 р.

базувалося на принципі виборності представників нижчої ієрархії. Адміністрування будувалося за триступеневим принципом: вище єпархіальне управління (духовна консисторія та єпископська рада) – благочинні округи – парафії. Єпархію очолював архієрей, який мав усю повноту влади і до 1917 р. за схвалення Св. Синоду призначався указом імператора. Владика мав особистого секретаря, переважно в сані священника, на якого покладалися функції діловода.

Упродовж 1911–1919 рр. управителем Катеринославської єпархії був єпископ, а з 1918 р. – архієпископ. У цей період першоієрархом Катеринославським та Маріупольським був архієпископ Агапіт (Вишневський), діяльність якого справила певний вплив на церковний рух Катеринославщини за доби національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. Цікава деталь: із дев'яти преосвящеників українських земель лише він був етнічним українцем, решта – росіянами [4, с. 228].

Архієпископу підпорядковувалися вікарні єпископи, «попечительства» про бідних духовного сану та монастирська братія. До складу єпархіального управління входили правлячий ієрарх, вікарний єпископ та секретар Духовної консисторії. Інститут вікаріатства був запроваджений в РПЦ як допоміжний управлінський та координуючий орган при єпархіальних архієреях. Так, у 1917–1919 рр. існували Приазовське, Олександрівське і Петропавлівське (1917–1932 рр.), Маріупольське (1919–1924 рр.), Приазовське і Таганрозьке вікаріатства (1917–1919 рр.).

Незважаючи на таку кількість вікаріатств, вікарних єпископів при правлячому владиці було лише двос. Першим вікарієм Катеринославської єпархії був єпископ Таганрозький Іоанн. Указом Св. Синоду від 5 липня 1917 р. була заснована посада другого вікарія Павлоградського, куди призначили архімандрита Євлампія (Краснокутського) [7, арк. 3].

Для вирішення найважливіших церковних питань, пов'язаних з питаннями богослужіння, адміністративно-територіального устрою, виборності кліру скликалися збори духовенства та мирян. За рівнем організації виділялися єпархіальні, вікаріатські, міські та благочинницькі збори. За порядком скликання вони були чергові та позачергові (надзвичайні).

У 1917–1919 рр. у Катеринославській єпархії існувала спеціальна передз'їдна комісія, очолювана священником Черновим, на яку покладалися завдання з підготовки низки питань до розгляду, вироблен-

ня та узгодження порядку денного. Як правило, єпархіальні збори скликалися до двох разів на рік. Утім, після лютневих подій 1917 р., особливо з другої половини березня, спостерігається небачена раніше активність зборів кліру та мирян для обговорення не лише місцевих справ, але й проблем, викликаних змінами в суспільно-політичному житті держави. Значна роль в організації подібних заходів належала єпархіальній духовній консисторії [3, с. 59].

Постійно діючим вищим виконавчим органом єпархії була духовна консисторія, котра поєднувала в собі адміністративно-управлінські функції. До її компетенції належали також питання, пов'язані із судочинством над церковно- та священнослужителями. Штатний розклад консисторії мав такий вигляд: три-п'ять священнослужителів, секретар, п'ять столоначальників, скарбник, реєстратор та архіваріус.

Станом на 1917 р. склад Катеринославської духовної консисторії був таким: протоієреї В'ячеслав Мстиславський, Андрій Одінцов, Андрій Березовський, Микола Іванов та священник Дмитро Шнурков; столоначальники – Павло Щербаченко, Євген Котляревський, Іван Попов, Євдоким Цинев, скарбник Андрій Кочевський, реєстратор Арсеній Кроткевич та архіваріус Іван Кащенко. Секретарем був Петро Зорін. У 1918 р. відбулося значне оновлення персонального складу: кооптованими членами стали протоієреї Євлампій Краснокутський, Павло Доброхотов і Василь Лонгвинов, столоначальниками – Михайло Лотоцький та Андрій Безклубов. Секретарем було призначено Володимира Філіповського. Прикметно, що зазначені посадовці паралельно обіймали й світські посади в губернській адміністрації [6, арк. 111; 9, с. 34].

Задля ефективної роботи серед столоначальників розподіляли ся обов'язки: перший видав метричним відділом, другий виконував функції розпорядника. Решта перебувала в якості допоміжного штату при перших двох. Важлива роль відводилася консисторному реєстратору, який контролював документообіг, відповідав за збереження документації і виконання рішень та розпоряджень церковної влади. Важлива роль відводилася скарбнику, у віданні якого перебували всі фінансові справи єпархії, зокрема, її підвідомчих і структурних підрозділів (духовні училища, свічкові заводи, різного роду церковні братства) [5, арк. 261–262].

Дорадчим органом при єпархіальному архієреєві та духовній консисторії була єпископська рада. Її формування припадає на кінець 1917 р. та пов'язане з утворенням у Києві Всеукраїнської православної церковної ради. У грудні цього ж року в Катеринославі теж було організовано єпархіальну церковну раду. Утім, це була лише формальність, оскільки вона так і не розпочала свою роботу у повній мірі [10, с. 32].

Упродовж 1917–1919 рр. поряд із виконавчими структурами Катеринославської єпархії діяв і контролюючий орган – Єпархіальний ревізійний комітет, до складу якого входили четверо членів – священики Орловський (голова), Павло Соколовський, Іоанн Разногорський та Михайло Золошинов. На комітет покладалися завдання здійснення наглядової та ревізійної функції за використанням фінансових ресурсів. Усі грошові звіти з різних відомств єпархії надходили для перевірки та експертизи саме до цієї структури, і лише після цього подавалися на затвердження правлячому архієпископу [6, арк. 113].

Середня ланка церковного управління була представлена рівнем благочинних округів. Кожен повіт (у єпархії їх налічувалося вісім) розподілявся на благочинні округи, яких у 1917 р. нараховувалося 37, та кількість яких залежала від чисельності населення. Так, у 1917–1919 рр. у Катеринославському повіті було п'ять таких округів, Слово'яносербському – три, Верхньодніпровському – три, Маріупольському – п'ять, Новомосковському – чотири, Павлоградському – чотири, Бахмутському – п'ять, Олександрівському – три та у м. Катеринославі – три. До кожного округу входило від 15 до 30 парафій, при яких існували благочинні ради, що опікувалися, переважно, освітніми та господарчими справами на підлеглих їм територіях [17, арк. 96].

Цей рівень церковної організації був найефективнішим з точки зору управління РПЦ. Хоча, незважаючи на це, спостерігався певний розлад в управлінні єпархією, пов'язаний з відсутністю певний час зв'язків зі Св. Синодом та Патріархом Московським Тихоном. Ситуація покращилася, коли у квітні 1918 р. внаслідок перевороту було встановлено владу гетьмана Павла Скоропадського та проголошено утворення Української держави.

Знаковою подією було створення 29 квітня 1918 р. Міністерства ісповідань, а згодом, за доби Директорії, – Міністерства культів. Цей орган виступав своєрідним посередником у відносинах між державою та релігійними організаціями на найвищому рівні. Проте авторитетом серед духовенства Міністерство не користувалося.

По-перше, у свідомості служителів культу воно асоціювалося з царським Св. Синодом, а його очільник – з обер-прокурором. До того ж, вище духовенство зауважувало, що перший наділений «такими правами й повноваженнями в Церкві, яких ніколи не мав Обер-прокурор» [14, арк. 5]. По-друге, в апараті Міністерства працювало багато колишніх учасників Церковної Ради (утворена влітку 1917 р. прихильниками автокефалії), яку консервативна частина архієреїв вважала радикальною. По-третє, невдоволення викликала необдумана релігійна політика держави. Міністерство оточило себе вигнаними керівництвом РПЦ чиновниками, секретарями духовних консисторій,

звільненими викладачами та ректорами духовних семінарій, священниками, на яких був накладений інтердикт¹⁾ [14, арк. 4–5].

При Міністерстві діяв Департамент православної церкви (далі – Департамент). Завдяки зусиллям цієї структури активізувалися зусилля в єпархії збору та систематизації даних щодо життєдіяльності РПЦ. Зауважимо, що діловодство РПЦ не завжди перебувало на належному рівні. Зокрема, подібні недоліки нерідко проявлялися на Катеринославщині у 1917 – 1919 рр., про що неодноразово секретар духовної консисторії повідомляв директора Департаменту [17, арк. 2]. На наш погляд, таку ситуацію можна пояснити тогочасними суспільно-політичними умовами, постійною зміною влади та значною протяжністю кордонів єпархії, які, до речі, нерідко знаходилися під різними юрисдикційними впливами політичних сил.

Знаменною подією в житті РПЦ Катеринославщини стало рішення 43-го єпархіального зібрання кліру та мирян у вересні 1918 р., за яким виборність церковних посад була скасована. За парафіянами залишили лише право клопотати перед владикою про того чи іншого кандидата [15, арк. 3].

У 1919 р. відбулися значні територіальні зміни Катеринославської єпархії. За рішенням Ставропольського церковного собору, що відбувся у травні 1919 р., територія Приазовського вікаріатства відійшла до новоствореної Ростовської єпархії. Як наслідок, була виведена з-під юрисдикції катеринославської духовної консисторії територія м. Ростова-на-Дону з округом Війська Донського та м. Нахичевань, що викликало невдоволення катеринославського архієрея. Владика протестував проти такого свавільного рішення, оскільки ці землі приносили чи не найбільший щорічний грошовий прибуток. Архієпископ Агапіт навіть заявив, що «він не підкориться рішенню Собору, якщо таке відбудеться», та все ж, урешті-решт, підкорився [18, с. 85; 19, с. 342–343].

Отже, основні засади управління РПЦ на Катеринославщині будувалися, виходячи з особливостей, детермінованих географічним положенням єпархії. Значні за обсягом території, що, власне, охоплювали не лише українські землі, а частково й нинішні російські, потребували більш централізованого управління. Після скасування в єпархії в 1918 р. виборності церковних посад в управлінні церквою почали проявлятися тенденції до централізації управління. Збільшення кількості вікаріатств та вікарних єпископів засвідчували про бажання церковної влади контролювати абсолютно всі сфери релігійного життя.

Значний вплив на адміністративно-територіальну організацію РПЦ мали події Ставропольського собору єпископів, що мало наслід-

¹⁾ Інтердикт – повна або часткова тимчасова заборона продовжувати богослужіння та релігійні обряди, яка накладається на окремих духовних осіб.

ком втрату значних «хлібних» територій. Таким чином, кордони Катеринославської єпархії повністю вписувалися в межі губернських.

Іншим фактором, що визначав особливості управління церковно-релігійним життям, були революційні події та події громадянської війни 1917–1920 рр., оскільки єпархіальні землі опинилися в епіцентрі жорсткого протистояння між різними політичними силами. А відтак і в систему врядування та організації РПЦ мусили вноситися зміни, що були б адаптовані до викликів часу.

Бібліографічні посилання

1. **Андрусин Б. І.** Церква в Українській державі 1917–1920 рр. (Доба Директорії УНР) / Б. І. Андрусин. – К., 1997.

2. **Бабкин М. А.** Духовенство Русской Православной Церкви и свержение монархии (начало XX века – конец 1917 года) / М. А. Бабкин. – М., 2007.

3. **Бабкин М. А.** Приходское духовенство Российской православной церкви и свержение монархии в 1917 году / М. А. Бабкин // Вопр. истории. – М., 2003. – № 6. – С. 59–71.

4. **Бойко О. В.** Постать архієпископа Катеринославського Агапіта на тлі церковно-політичних процесів післяреволюційної доби (1917–1924 рр.) / О. В. Бойко, С. О. Сніда // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження : зб. наук. пр. – Д., 2010. – Вип. 8. – С. 225–234.

5. Вєсь Екатеринослав на 1914 год. Адрес-календарь. – Екатеринослав, 1914.

6. Вєсь Екатеринослав на 1917 год. Адрес-календарь. – Екатеринослав, 1917.

7. Епархиальный съезд клира и мирян [б/а] // Приднепровский край (Екатеринослав). – 1917. – № 6237. – С. 3–4.

8. Звіт по утриманню Катеринославської духовної семінарії за 1917 рік // Державний архів Дніпропетровської області. – Ф. 106, оп. 1, спр. 305-а.

9. **Ігнатуша О. М.** Православна церква за умов державного атеїзму: Перший досвід співіснування в Запорізькому регіоні. 1918–1920 рр. / О. М. Ігнатуша // Наук. пр. іст. фак.-ту ЗДУ. – Запоріжжя, 2004. – Вип. XVIII. – С. 180–186.

10. **Ігнатуша О. М.** Православна церква на Катеринославщині часів Української держави (квітень – грудень 1918 р.) / О. М. Ігнатуша // Людина і світ. – 1998. – № 9. – С. 32–37.

11. **Каиль М. В.** Церковь в революции: организация и работа Всероссийского съезда духовенства и мирян 1917 г. / М. В. Каиль // Новейшая история России. – СПб., 2013. – № 1. – С. 241–255.

12. **Макаревский Ф.** Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии / Ф. Макаревский. – Д., 2000.

13. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України. Відділ рукописів (далі – ІР НБУ. ВР). – Ф. XIII, спр. 2435.

14. ІР НБУ. ВР. – Ф. 216, спр. 83.

15. Отмена выборного начала в епархии [б / а] // Приднепровский край (Екатеринослав). – 1918. – № 6539.

16. **Ульяновский В. І.** Церква в Українській державі 1917 – 1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського) : у 2 т. / В. І. Ульяновський. – К., 1997. – Т. 2.

17. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1071, оп. 1, спр. 197.

18. **Цыпин В., прот.** История Русской Церкви. 1917 – 1997 / В. Цыпин. – М., 1994.

19. **Шавельский Г. И.** Воспоминания последнего протопресвитера Русской армии и флота : в 2 т. / Г. И. Шавельский. – Н.-Й., 1954. – Т. 2.

Надійшла до редколегії 07.05.2015

УДК 94.058.57(477.63)

В. В. Іваненко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**РЕАЛИЗАЦИЯ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ
«РЕАБІЛІТОВАНИ ІСТОРІЄЮ» НА ДНІПРОПЕТРОВЩИНІ:
ДОСВІД, СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ**

Узагальнено попередні результати організаційної й науково-аналітичної роботи в Дніпропетровській області з реабілітації та увічнення пам'яті жертв репресій радянського політичного режиму.

Ключові слова: реабілітація, репресії, тоталітаризм, режим, демократія, справедливість.

В. В. Іваненко

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

**РЕАЛИЗАЦИЯ ОБЩЕГОСУДАРСТВЕННОЙ ПРОГРАММЫ
«РЕАБИЛИТОВАННЫЕ ИСТОРИЕЙ» НА ДНЕПРОПЕТРОВЩИНЕ:
ОПЫТ, СОСТОЯНИЕ, ПЕРСПЕКТИВЫ**

Обобщаются предварительные результаты организационной и научно-аналитической работы в Днепропетровской области по реабилитации и увековечиванию памяти жертв репрессий советского политического режима.

Ключевые слова: реабилитация, репрессия, тоталитаризм, режим, демократия, справедливость.

V. V. Ivanenko

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

**THE IMPLEMENTATION OF THE NATIONAL PROGRAM
«REHABILITATED BY HISTORY» IN DNIPROPETROVSK:
EXPERIENCE, STATUS, PROSPECTS**

In the article previous results of organizational, scientific and analytical work are summarized in a Dnipropetrovsk region on a rehabilitation and

© В. В. Іваненко, 2015